

DICCIONARI DE DANSA CLÀSSICA

Introducció

El *Diccionari de dansa clàssica*, elaborat per iniciativa del TERMCAT, ha comptat amb la col·laboració de l'Institut del Teatre i l'Institut Escola Artístic Oriol Martorell, i amb l'assessorament i implicació durant tot el procés d'elaboració d'un equip d'experts designats per aquestes institucions.

Com és ben conegut, la terminologia de la dansa clàssica procedeix en gran mesura de la llengua francesa, ja que els orígens d'aquest tipus de dansa acadèmica cal situar-los a França al segle XVII; així, tots els passos i posicions de la dansa clàssica, que destaquen pel seu alt nivell de codificació, es coneixen bàsicament amb la denominació francesa, que funciona com un codi internacional. A més, a banda del gran gruix de termes procedents del francès, la terminologia de la dansa clàssica també disposa d'un vocabulari de base utilitzat en català, sovint compartit amb altres disciplines de dansa.

El vocabulari de la dansa clàssica té una llarga tradició en català, sobretot en contextos orals de l'àmbit de les escoles de dansa clàssica i altres institucions vinculades a la dansa. De fet, al segle XIX la dansa clàssica ja era ben present a Catalunya, a través del cos de ball del Teatre Principal de Barcelona —on va debutar Roseta Mauri, que es convertiria en una de les ballarines més destacades de l'època a Europa—, i més tard amb la creació del Gran Teatre del Liceu; aquest últim, concretament, va néixer l'any 1847 amb un cos de dansa propi, que va viure la seva etapa més esplendorosa durant les dècades centrals del segle XX, quan va comptar amb el ballarí, mestre i coreògraf Joan Magrinyà. Malgrat això, fins ara la terminologia de la dansa clàssica no s'havia recollit de manera sistemàtica en cap obra terminològica en català, i per això s'ha cregut necessari revertir aquesta situació.

Aquest diccionari es proposa, d'una banda, aplegar la terminologia principal de la dansa clàssica amb definicions precises i acurades sobre els conceptes i, de l'altra, oferir un tractament al màxim de coherent i homogeni possible amb relació a l'ús dels manlleus del francès.

El resultat és una obra fruit d'un llarg procés d'estudi i consens tant des del punt de vista especialitzat com des del punt de vista lingüístic, que vol ser una eina de consulta útil a ballarins en formació, professionals de la dansa, periodistes culturals o altres persones interessades en aquesta disciplina artística o que s'hi vulguin introduir.

1. Estructura de les entrades terminològiques

Cadascun dels articles terminològics presenta la informació estructurada de la manera següent: una denominació catalana amb la categoria lèxica corresponent; si escau, una o més denominacions catalanes sinònimes que remeten a l'anterior, també amb la categoria lèxica i, en alguns casos, amb la indicació del tipus de relació amb la forma principal (sinònim complementari); un o més equivalents castellans amb la categoria lèxica; un o més equivalents francesos amb la categoria lèxica; un o més equivalents anglesos amb la categoria lèxica; una àrea temàtica o, excepcionalment, dues; una definició; en més de la meitat de les entrades, una o més notes complementàries, i, en una trentena de fitxes, imatges il·lustratives del concepte.

Per exemple, l'article *sabatilla de punta* té l'estructura següent:

[2]

▼ sabatilla de punta

ca **sabatilla de punta**, n f

ca **punta**, n f *sin. compl.*

es **punta**, n f

es **zapatilla de punta**, n f

fr **chausson de pointe**, n m

fr **pointe**, n f

en **pointe shoe**, n

Indumentària

Definició

Sabatilla de dansa lleugera, normalment recoberta de setí, escotada, amb la sola prima i la punta rígida i reforçada, que se subjecta amb dues cintes encreuades al turmell, utilitzada habitualment en rols femenins.

Nota

1. Les sabatilles de punta permeten l'execució de posicions i passos en punta.
2. Si bé les sabatilles de punta poden ser de colors diversos, les més habituals són de color rosa pàl·lid.

2. Contingut del diccionari

El *Diccionari de dansa clàssica* conté un total de 213 termes classificats temàticament d'acord amb l'arbre de camp, el qual esquematitza l'estructura de l'àmbit del coneixement tractat i serveix per a definir l'abast temàtic de l'obra, controlar la pertinència dels termes i assegurar que s'hi recullen els conceptes fonamentals de cada branca.

L'arbre de camp s'articula al voltant de sis àrees generals:

- Conceptes generals;
- Posicions i direccions;
- Passos i moviments, amb la subàrea Dansa de caràcter;
- Salts i girs;
- Treball escènic;
- Indumentària.

3. Criteris metodològics¹

3.1. Ordenació²

Les denominacions es presenten segons l'ordre seqüencial dels components (*dansa de caràcter* i no *caràcter, dansa de*), i segueixen l'ordenació alfabètica discontinua, que evita interrupcions en els termes d'una sèrie i segons la qual els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (principalment apòstrofs i guionets), i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics. Per exemple:

pas couru	pas de polca
pas d'enllaç	pas de polonesa
pas de basque	pas de transició
pas de bourrée	pas de tres
pas de bourrée ballotté	pas de vals
pas de chat	pas de valse
pas de cheval	pas emboîté
pas de dos	pas jeté fondu
pas de giga	pas marché
pas de masurca	pas tombé
pas de poisson	passé

3.2. Denominacions catalanes

Els substantius es consignen en singular, llevat que es tracti d'un plural lexicalitzat (per exemple, *exercicis a la barra* o *malles*). Per als substantius que tenen doble gènere, es presenten la forma masculina i la forma femenina completes (*coreògraf* | *coreògrafa* n m, f), llevat que coincideixin (*solista* n m, f).

Els adjectius s'entren en la forma masculina singular, amb la indicació de la terminació femenina (*saltat -ada*), excepte en els adjectius invariables pel que fa al gènere, que corresponen bàsicament a manlleus del francès (*sauté*).

Totes les denominacions catalanes van seguides de la categoria lèxica que els correspon.

Els homògrafs, és a dir, les formes que s'escriuen igual però tenen significats diferents, es recullen en articles terminològics diferents. Vegeu, per exemple, *ballet*, *en dehors* o *porté*.

Per a facilitar la lectura dels manlleus del francès no adaptats, s'indica entre claudàtors l'origen de la denominació o del mot en el cas que la grafia pugui comportar dubtes de pronúncia. És el cas, per exemple, de *attitude* [fr], *allongé* [fr] o *dessous* [fr].

3.3. Remissions

Hi ha casos en què un concepte és designat per diverses denominacions catalanes. Es tracta de denominacions sinònimes (per exemple, *cama de suport* té el sinònim *cama de base*) la cerca de les quals porta directament el lector a l'article terminològic complet.

¹ Per aprofundir la informació sobre l'apartat 3, considerat globalment, es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *El diccionari terminològic*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010. (En Primer Terme; 9. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-394-6; 978-84-393-8676-6

² Per aprofundir la informació sobre els criteris d'ordenació es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *L'ordenació de termes*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2008. (En Primer Terme; 4. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-263-5; 978-84-393-7746-7

[4]

Les denominacions recollides en segon lloc en un article terminològic poden ser sinònimes absolutes de la primera (és a dir, són denominacions que estan considerades igualment vàlides, i si apareixen en segon lloc és només perquè alfabèticament són posteriors) o bé poden ser-ne sinònimes complementàries. Una denominació catalana es considera sinònim complementari perquè té un ús més restringit, perquè és una variant o un escurçament o perquè pertany a un registre més col·loquial. Si són sinònimes absolutes, estan recollides sense cap més indicació, en estricte ordre alfabètic; si són sinònimes complementàries, duen de referència l'abreviatura *sin. compl.* Per exemple:

tutú llarg, n m

tutú romàntic, n m

primer ballarí | **primera ballarina**, n m, f

ballarí principal | **ballarina principal**, n m, f *sin. compl.*

D'altra banda, un cop establerta quina és la denominació principal (o en els casos que són sinònims absoluts, la denominació que conté la informació perquè és la primera alfabèticament), aquesta s'ha utilitzat com a preferent en el conjunt del diccionari, especialment en les definicions que hi fan referència.

3.4. Equivalents

El *Diccionari de dansa clàssica* inclou per a cada terme equivalents en castellà, francès i anglès. Es tracta d'equivalents d'ús, recollits d'acord amb la documentació consultada i els coneixements dels especialistes de l'àmbit.

En la representació d'aquests equivalents, en el cas dels substantius de doble gènere es recullen les formes masculina i femenina en singular (*cavalier* | *cavalière*), llevat que aquestes coincideixin (*partenaire*), i també s'indica quan hi ha dues formes possibles per al gènere femení (*maître de ballet* | *maître de ballet*, *maîtresse de ballet*); en el cas dels adjectius es recull la forma masculina singular amb la indicació de la terminació femenina si són adjectius de dues terminacions (*batido -da*).

Tots els equivalents van seguits de la categoria lèxica que els correspon. En el cas que en una llengua hi hagi més d'un equivalent, aquests es presenten en ordre alfabètic discontinu.

3.5. Definició³

Quan el lector consulti aquest diccionari ha de tenir present que es tracta d'una obra terminològica i que, per tant, les definicions no són ni lexicogràfiques (pròpies d'un diccionari de llengua general, que recullen només els trets essencials del significat d'una paraula o sintagma en una determinada cultura) ni enciclopèdiques (que recullen de manera succinta tot el coneixement que es té d'aquella denominació).

Una definició terminològica pretén caracteritzar un concepte de manera suficient i necessària, d'acord amb la concepció que en tenen els especialistes corresponents, a partir de les relacions d'oposició i proximitat establertes amb els altres conceptes pertanyents al mateix àmbit. En la mesura que ha estat possible, s'ha procurat definir els conceptes de les diferents branques a partir de criteris homogenis de grau d'especialització i profundiment.

³ Per aprofundir la informació sobre la tècnica de definició en terminologia es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *La definició terminològica*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. (En Primer Terme; 7. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-327-4; 978-84-393-8144-0

3.6. Notes

Més de la meitat dels articles del diccionari inclouen una o més notes, les quals poden ser de tipus conceptual, exemplificador, relacional o lingüístic.

Les notes conceptuais amplien la informació de la definició, aportant matisos o aprofundint en trets que no tenen un valor distintiu en la caracterització del terme, però que serveixen per a completar-la. Per exemple:

attitude [fr], n f

Nota: L'attitude pot adoptar diferents posicions de braços en funció de la línia que es vulgui crear, si bé el més habitual és que un braç estigui aixecat en forma arrodonida per sobre el cap i l'altre estigui a la segona, o que tots dos braços estiguin aixecats en forma arrodonida per sobre el cap.

Les notes exemplificadores permeten donar una llista d'un o més elements o contextos en què s'aplica la denominació. Per exemple:

en creu, adv

Nota: Per exemple, es poden executar en creu els diferents tipus de battements.

Les notes relacionals serveixen de referència per a termes pròxims des del punt de vista nocional. Per exemple:

a terra, adv

Nota: Els passos o moviments que s'executen a terra s'oposen als passos o moviments executats en l'aire.

Les notes lingüístiques contenen informació sobre les denominacions, sobre les relacions entre denominacions i noció, sobre registres d'ús, etc. Per exemple:

assemblé, n m

Nota: La denominació *assemblé* prové del verb francès *assembler*, que significa 'ajuntar, unir'.

3.7. Manlleus del francès i normalització

Un dels reptes més importants d'aquest diccionari ha estat el tractament dels manlleus del francès, especialment tenint en compte que de vegades presenten vacil·lacions gràfiques o, en alguns contextos, conviuen amb una forma complementària catalana.

En aquest sentit, ha estat essencial el paper del Consell Supervisor del TERMCAT, l'òrgan permanent format per representants de l'Institut d'Estudis Catalans, representants del TERMCAT i especialistes de l'àmbit tècnic i científic, que es pronuncia sobre termes de tots els àmbits que, per una raó o altra, presenten alguna particularitat lingüística. Òbviament, abans de qualsevol decisió hi ha un estudi aprofundit dels termes i es fan també les consultes necessàries a especialistes de l'àmbit.

Durant l'elaboració del diccionari s'han detectat 144 termes coneguts entre els experts amb formes franceses, sovint de manera exclusiva, que han estat traslladats al Consell Supervisor per a la seva valoració. El resultat final ha estat l'establiment d'uns criteris que ofereixen una solució al màxim de coherent i unificada del conjunt de gal·licismes utilitzats en l'àmbit de la dansa clàssica.

D'una manera general, per la llarga tradició de la terminologia francesa en l'àmbit de la dansa clàssica i per l'ús de la terminologia francesa en totes les llengües de referència, el Consell Supervisor ha aprovat l'adopció del manlleu del francès, sense adaptar, en tots els termes presentats. En la meitat d'aquests casos, però, no s'ha fixat la forma francesa com a denominació exclusiva, sinó que el Consell Supervisor també ha aprovat o bé una alternativa catalana, o bé el mateix manlleu adaptat o bé una denominació

híbrida que combina una forma francesa amb una forma catalana, ja sigui com a denominacions principals o com a sinònims complementaris.

A continuació es detallen els criteris que ha fixat el Consell Supervisor per a la resolució d'aquests casos, a partir de l'establiment d'una caracterització i tipologia dels termes.

CRITERI 1

En general, en els termes que corresponen a formes adverbials o adjectives, s'aprova de fixar com a sinònims el manlleu del francès i una denominació catalana creada a partir de la traducció literal de la denominació francesa. Pel que fa a la jerarquia establerta entre aquestes dues denominacions sinònimes, varia segons el cas:

- a) Quan la forma catalana ja té un cert ús (pot ser que sigui habitual, per exemple, en contextos didàctics), s'estableix l'alternativa catalana com a forma principal i el manlleu del francès com a sinònim complementari.
Ex. *a la segona* [fr]; sin. compl. *à la seconde* [fr]
batut -uda; sin. compl. *battu* [fr]
- b) Quan la forma catalana no és coneguda com a terme de l'àmbit o pràcticament no té ús, s'estableix el manlleu del francès com a denominació principal i l'alternativa catalana com a sinònim complementari.
Ex. *dessous* [fr]; sin. compl. *per davall*; sin. compl. *per sota*
en dehors [fr]; sin. compl. *enfora*

Excepció al criteri 1

En alguns casos de formes adverbials o adjectives, s'aprova només el manlleu del francès, perquè, en general, són formes de tipus metafòric que no admeten fàcilment una traducció literal en català.

Ex. *effacé*
fondue [fr]

CRITERI 2

En general, en els noms que fan referència a posicions, moviments, passos, salts i girs codificats de la dansa clàssica, s'aprova únicament la forma francesa sense adaptar (o de dues formes franceses com a sinònims), d'acord amb la tradició i l'ús internacional.

Ex. *cou-de-pied*
demi-plié

Quan hi ha més d'una forma francesa en ús (que no necessàriament correspon a una forma en ús en francès, ja que les diferents escoles de dansa clàssica, com ara l'escola russa, han anat creant termes per a conceptes propis a partir del francès), es recullen totes dues denominacions com a sinònims absoluts quan la distribució és bastant similar (per exemple, *chaînés* i *déboulé*), i, en canvi, s'estableix una relació de sinonímia jeràrquica si una de les denominacions és semànticament més precisa (per exemple, *battement tendu jeté* al costat de *battement dégagé*) o quan una de les denominacions compta amb més difusió entre les diferents escoles de dansa clàssica (per exemple, *grand battement* al costat de *grand battement jeté*); de fet, quan una forma és exclusiva d'una sola escola, es proposa de fer-hi referència en nota i no com a sinònim complementari (com és el cas de la denominació *battement développé* per al terme àmpliament conegut com a *développé*).

Excepcions al criteri 2

- a) En noms de posicions, moviments, passos, salts o girs codificats que ja tenen una adaptació al català recollida al diccionari normatiu o en què la traducció catalana és gràficament molt propera al manlleu, s'aprova la denominació catalana com a sinònim complementari del manlleu del francès.
Ex. *battement* [fr] n m; sin. compl. *batement* n m
cabriole [fr] n f; sin. compl. *cabriola* n f
- b) En noms de posicions, moviments, passos, salts o girs codificats que contenen adjectius de llengua general per als quals hi ha una forma catalana semànticament equivalent i molt pròxima formalment (com *gran* i *doble*, equivalents de les formes franceses *grand* i *double*, respectivament), s'aprova de recollir, com a sinònim complementari de la denominació francesa, la denominació que inclou l'adjectiu en català.
Ex. *grand battement* [fr] n m; sin. compl. *grand battement jeté* [fr] n m; sin. compl. *gran batement* n m
battement frappé double [fr] n m; sin. compl. *batement frappé doble* n m

c) En noms de posicions, moviments, passos, salts o girs codificats que contenen substantius o adjectius per als quals es recullen alternatives catalanes als manlleus del francès, s'aprova de fixar, com a sinònim complementari del manlleu del francès, la denominació que contingui aquests elements en català. En general aquesta segona forma correspon a una forma híbrida, però en algun cas, quan tant el nucli de la denominació com el complement presenten alternatives als manlleus, la forma resultant és una denominació completament catalana (ex. *batement batut*).

Ex. *batement fondu* [fr] n m; sin. compl. *batement fondu* n m

échappé sauté [fr] n m; sin. compl. *échappé saltat* [échappé: fr] n m

CRITERI 3

En noms referents a termes que no designen passos codificats (conceptes generals, termes referents a treball escènic, etc.) s'aprova de fixar, sempre que tingui ús, el manlleu del francès. A més, quan la denominació catalana també tingui ús o sigui fàcil fer la traducció literal del manlleu del francès, es proposa de recollir també la denominació catalana.

Ex. *ballon* [fr] n m

enchaînement [fr] n m; sin. compl. *encadenament* n m

4. Metodologia de treball⁴

En l'elaboració d'aquesta obra s'ha seguit la metodologia habitual d'elaboració de diccionaris terminològics, consistent en les fases següents: definició del projecte; definició de l'estructura conceptual del diccionari, és a dir, elaboració de l'arbre de camp; selecció de la nomenclatura del diccionari a partir del buidatge de la bibliografia de referència i de les propostes de l'equip d'experts; compleció dels articles terminològics amb equivalents, definicions, notes, etc.; revisió temàtica, duta a terme per l'equip d'experts; normalització terminològica i revisió final de l'obra.

5. Propòsit

Confiam que el *Diccionari de dansa clàssica* constitueixi un recurs pràctic per a estudiants i professionals de l'àmbit de la dansa, i que sigui una eina útil per a tots els usuaris que la consultin. A tots els convidem a utilitzar aquesta terminologia, a difondre-la i a fer-nos arribar els seus suggeriments de millora o actualització a través de la bústia de suggeriments del TERMCAT o directament a través de l'adreça electrònica informacio@termcat.cat.

TERMCAT

⁴ Per aprofundir la informació sobre la metodologia de treball en l'elaboració de diccionaris terminològics es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *El diccionari terminològic*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010. (En Primer Terme; 9. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-394-6; 978-84-393-8676-6